

**ВЪВЕЖДАНЕ НА ТЕХНОЛОГИЧНОТО ОБУЧЕНИЕ
В УЧИЛИЩНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВЪВ ВАРНА ПРЕЗ XIX В.**

Теменужка Петрова Цветкова
ОУ „Добри Чинтулов“ – Варна

РЕЗЮМЕ: В публикацията се разглеждат въпроси свързани с появата на технологичното обучение във Варна през изследвания период и неговото въвеждане в учебните програми на българските и гръцките първоначални, класни и гимназиални училища. В разглежданите училищни институции първите стъпки на технологично обучение сред подрастващите се реализират чрез различни аспекти на изучаване на ръчната работа, съобразно възрастовите особености на учениците.

Ключови думи: ръчен труд, гръцки училища, шиене, домакинство.

**INTRODUCTION OF TECHNOLOGICAL TRAINING
IN THE SCHOOL INSTITUTIONS IN VARNА IN THE XIX century**

Temenuzhka Petrova Tzvetkova
„Dobri Chintulov” Primary School

ABSTRACT: The publication is about including the technological education in Varna in the XIX century and its introduction into the school programs of Bulgarian and Greek elementary, primary and secondary schools. In these schools, the first steps of technological education among adolescents are realized through various aspects of teaching manual work, according to the age characteristics of the students.

Key words: manual work, Greek schools, sewing, household.

ВЪВЕДЕНИЕ

Технологията се определя като начин на мислене, поведение и организация на действителността. Тя се възприема като продължение на възможностите на човека и доминира убеждението, че осигурява нивото на културата на нацията. Технологичното обучение е зона, в която трябва да се овладяват както индустриални и информационни, така и социални технологии, технологии, свързани с добрата комуникация, проектирането, овладяване на сътрудничеството и екипното взаимодействие. Всичко това е необходимо да се извършва в среда, която да привлича учениците и развива техния интерес към технологиите от най-ранна възраст.

Днес технологичното обучение като част от общообразователната подготовка на подрастващите има важна мисия - да формира у тях технологична култура, качества, които ще им позволят да се ориентират и в последствие успешно реализират в променящите се условия на пазарна икономика. Важна роля в това отношение има една от неговите основни задачи - овладяване на знания, умения и отношения, допринасящи за развитието на личността.

В исторически аспект идеи за въвеждане на обучението по ръчен труд като част от технологичната подготовка и знания на учениците се откриват в различните етапи от историческото развитие на българското образование, което води до развитие на материално-техническата култура. На базата на проучени документални източници на български и гръцки език в статията се представя информация за първоначалното въвеждане на ръчната работа в училищата във Варна (български и гръцки) през XIX в.

1. ВЪВЕЖДАНЕ НА РЪЧНАТА РАБОТА В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА И ЗАБАВАЧНИЦИ

През уч. 1866/1867 г. в учебната програма на българското девическо училище във Варна се въвежда за първи път изучаване на ръкоделие с цел придобиване на практически умения от момичетата. Обучението се провежда първоначално от девическата учителка Марийка Бацарова¹, а покъсно от Иванка Стаматова² и Виктория Живкова³ (Доросиев 1925, с.125).

През 1866 г. главния учител Никола Бацаров продължава обучението с момичетата по изучаване на ръкоделие с цел придобиване от тях на определени социални умения. За този факт през същата година в-к „Турция” пише: *„...за пръв път във Варна се отваря девическо училище. И в това новосъставено заведение ся начна вече преподавание на уроци и ръкоделие. А ползите на таквот заведение особено в един град като Варна са сякиму познати”* (в-к „Турция” 1866, №17).

Изучаването на ръкоделие като част от ръчната работа систематично присъства в учебната програма на Варненската държавна девическа гимназия „Мария-Луиза“. През уч.1896/1897 г. ученичките от първи до шести гимназиален клас изучават учебния предмет „Ръкоделие“ в рамките на 2 учебни часа седмично, а учебните часове се провеждат от учителките Екатерина Лилова, А. Хердиес и М. Иванова (ГВДДГ 1897, с.26).

¹ **Марийка Бацарова** е родена през 1828 г. в Калофер. Учи в метоха при църквата „Св. Троица” в родния си град. Учителства в Шумен, Варна (1866-1869) и Русе (1872-1874). Умира на 13.09.1916 г.

² **Иванка Стаматова** е родена във Варна. Завършва Фундуклеевата гимназия в Киев. Учителства във Варна (1869-1870), Русе (1870-1872), София (1874) и Шумен (1876) (В: Тонев 1962, с.129).

³ **Виктория Живкова** е родена през 1835 г. в Търново. Учителства във Варна (1872-1874), Битоля (1881-1882) и Пловдив. След Освобождението е известна деятелка на женското социалистическо движение. Умира през 1921 г.

Три години по-късно обучението на ученичките от втори до шести гимназиален клас по този учебен предмет е възложено на учителката Елена Добрева. Учебната програма по ръкоделие дава възможност за усвояване на по-широки практически умения. Девоичките от първи гимназиален клас изучават в учебната програма следното учебно съдържание: „Плетене на чорапи и шиене на руски шев“, във втори - „Всички видове ръбове, фистон и кърпене“, трети - „Изработване на детски дрехи (първи срок) и изящни ръкоделия (втори срок), четвърти - „Изработване на изящни ръкоделия“, пети - „Кроене и шиене на бели дрехи (мъжка и женска риза и долна фуста), в шести клас - „Кроене и шиене на горни дамски дрехи“ (пак там). През уч. 1898/1899 г. общият годишен успех на ученичките от втори до шести клас по този предмет достига 4,29, а през следващата учебна година с най-висок успех са ученичките от шести клас, който достига 4,86 (пак там 1898, с.94; 1899, с.29). Учебният предмет ръкоделие с ученичките от първи гимназиален клас през уч. 1898/1899 г. се преподава от девическата учителка С. Даскалова от Разград.

През уч. 1896/1897 г. в Държавната девическа гимназия „Мария - Луиза“ във Варна се изучава по 2 часа седмично учебния предмет „Стопанство“, съответно в IV, V и VI клас, който се преподава от учителката Б. Хитева. За подпомагане на обучението по този учебен предмет се използва учебника „Домашно стопанство или домакинство“, чийто автор е Л. Локина, издаден през 1893 г. в Пловдив (ГВДГ 1897, с. 52). В пети гимназиален клас ученичките получават по-широки знания, свързани с изучаване на особеностите на растителния и животински свят в заобикалящата ги действителност, чрез изучаването на два нови раздела: „Растениевъдство“ и „Животновъдство“.

В първият раздел те се запознават с въпроси, свързани с грижите за отглеждане на растения, а за практическото им прилагане в учебната програма са включени подходящи методически единици: „Ползата от добре уредена градина. Избор на място и обработване на почвата. Приготвяне на лехите. Садене на дървета. Работа в градината през пролетните и летните месеци. Култивиране на цветя в саксии. Отглеждане на цветя в стаите. Присаждане на цветя от пъпка, клонче и венец. Леха за лековити билки. Садене на тютюн и коноп“ и др. (ГВДДГ 1897, с.21).

Чрез изучаването на предвиденото учебно съдържание в раздел „Животновъдство“ се дава възможност девайките да се запознават със специфичните особености при отглеждането на домашни животни, чрез предвиденото учебно съдържание, а именно: „Крава - отглеждане, хранене и доене. Приготвяне на сирене и масло. Угояване на кокошки. Събиране на яйца. Болести по кокошките и лекуването им. Гълъби. Пчели - царица, работници и търтей. Буби. Разпространение на копринарството“ и др. (пак там).

През уч. 1898/1899 г. в края на първия учебен срок проверката и оценката на знанията се осъществява чрез провеждане на изпит. Ученичките в трите паралелки от IV клас полагат срочен и годишен изпит по учебния предмет „Стопанство“. В края на срока те следва да са усвоили знания от раздел „Домакинство“ по темите: „Ролята на домакинята в семейството“, „Осветление и отопление в училището“ и „Пране и гладене на бели дрехи“ (пак там 1899, с.35). На ученичките от V „а“ клас е поставена задачата да направят писмена разработка - „За кравата“ и „Къщните растения“, а тези от V „б“ клас - „Кокошки и тяхното отглеждане“ и „Работа в градината през месеците януари, февруари и март“ (пак там, с.49). От тях се изисква да

покажат знания за присаждане на клонче, добиване на скорбяла от картофи и хранене и болести при бубите.

Разпределението на учебния материал по този учебен предмет за учениците от VI гимназиален клас обхваща изучаване на учебен материал, който условно може да бъде структуриран в пет раздела: „Домакинство“, „Готварство“, „Шивачество“ „Грижата за болни“ и „Икономика“. Обучението се провежда под ръководството на девическата учителка Б. Хитева.

Първият раздел обхваща изучаване на методически единици - „Длъжностите на всяка добра домакиня. Избор на жилището. Разпределение на стаите. Уреждане на детска стая, кухня и трапезария, спалня, салон и библиотека. Поддържане на чистота в кухнята. Пране на цветни, памучни и вълнени платове. Гладене и пране на дрехи” и др. (пак там, с.22). В разделът свързан с практическите им умения за приготвяне на домашна храна учениците имат възможност да усвоят нови практически знания по преподаваните теми: „Избор на храна. Приготовление на трапезата. Начини за месене на хляб. Зеленчуци и варива. Мляко, масло и сирене. Брашно, яйца и грис“ и др. За проверка на знанията на учениците се провеждат писмени контролни работи през всеки учебен срок.

Третият раздел от учебния предмет „Стопанство“ е съобразен с възрастовите особености на девойките, а неговото изучаване допринася за формиране на различни социални умения за шиене, свързани с изучаването на основните теми: „Машина за шев и нейното приложение в стопанството. Ленени, памучни, вълнени и копринени дрехи. Мода. Опазване на дрехите от молци“. В четвъртият раздел учениците усвояват уроците за нови знания, свързани с грижите за болни и оказване на долекарска помощ: „Гледане на болен. Даване на първа мощ до пристигане на лекар. Домашна

лекарница - аспирин, хинин, рициново масло, английска сол, давилкови капки, валерианова етерна тинктура, розова вода, градински чай, карболова вода и масло“. В последния раздел те усвояват начални икономически знания, свързани с понятията „годишен приход“, „годишен разход“, „заплата“ и „спестовност“ (пак там, с.23). През уч. 1899/1900 г. с най-висок годишен успех по този учебен предмет са учениците от IV „а“ клас - мн. добър 4,50.

В края на XIX в. обучението за придобиване на навици за ръчна работа от подрастващите деца в действащите обществени български и гръцки забавачници във Варна се осъществява посредством прилагане на „Фрьобеловия метод“, включващ извършване на практически дейности в няколко основни направления - броене, игри с „фрьобелови“ дарове, грънчарство, работа с хартия и низане на мъниста. Игрите включват използването на различни по цвят кълба, куб, цилиндър, куб разделен на 8 кубчета, куб със същите размери, разделен на 27 по-малки кубчета (Въчева 2007, с.46). През този период във Варна функционира железарска работилница в която се обучават 12 ученици, изучавайки занаятите - шлосерство, ножарство и стругарство. Тази работилница се явява предвестник на създадените по-късно професионални училища в града.

2. ВЪВЕЖДАНЕ НА РЪЧНАТА РАБОТА В ГРЪЦКИТЕ УЧИЛИЩА

През 70-те години на XIX в. в първоначалното частно гръцко девическо училище „В. Сулинис“⁴ във Варна, в което се обучават 317

⁴ **Василиос Сулинис** завещава имуществото си в полза на гръцките училища във Варна.

ученички, освен гръцки език, аритметика, закон божи и физическа география задължително се изучава ръкоделие (шиене и бродирание) (пак там, с.154). За ползата от неговото изучаване и придобиване на по-широки социални умения от девойките, при посещението си във Варна на 24.III.1868 г. П. Р. Славейков в книгата „Из записките на Петка Р. Славейкова“ пише: *„Напоследък само девическите гръцки училища са подействали над нежният пол, но и то твърде слабо”* (Славейков 1868, с.201).

Изучаването на ръчният труд като учебен предмет, който е част от навлизащата в обучението технологична култура на подрастващите има голяма практическа насоченост и подпомага усвояването на определени социални умения за шиене и изработване на бродерия. Тази констатация се потвърждава през 1880 г. в ревизионните бележки на варненският училищен инспектор И. Церов, в които се отбелязва, че той е особено впечатлен от изучаването на ръкоделие във всички класове на девическото частно гръцко училище във Варна (Михалев 2011, с.99). По всяка вероятност изделията, които се изработват в часовете от девойките в гръцкото първоначално училище „В. Сулинис“ постигат своята социална значимост, тъй като за тях Иван Церов със задоволство споделя: *„Голямо внимание, да не кажа изключително, се обръщаше в девическото училище на ръкоделието, и то се разкошни работи”* (Церов 1935, с.51-52).

В. Михалев отбелязва, че този факт категорично се потвърждава от членове на училищното настоятелство на гръцките училища във Варна. За усвояването на добри практически умения в занятията по ръкоделие от подрастващите момичетата в един разширен доклад от 30. VII. 1869 г., училищният настоятел Янаки Флорис с нескрито задоволство споделя пред представители на местната гръцка общност: *„От гледна точка на практическите умения шиене, ръкоделие и бродирание, които се придобиват*

от момичетата в девическото училище, бих изказал дълбоката си благодарност и задоволство” (цит. по Михалев 2017, с.161-162).

В. Михалев в книгата „Гръцки образователни институции в селища по Северното Черноморие през втората половина на XIX в. до 20-те години на XX в.” пише, че през 1869 г. в девическите гръцки училища в по-малките градски крайморски селища около Варна, едно от които е Каварна също се изучава ръкоделие. Този факт намира категорично потвърждение в изследван от него архивен документ, озаглавен *Επετηρίς του εν Βάρνη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου* („Годишник на просветното дружество във Варна за уч.1873/1874 г.”), в който на гръцки език се дава следната кратка информация: „...*Учителката слаба в науката, но годна за добра ръчна работа*“ (цит. по Михалев 2017, с.113).

Ръчният труд като учебен предмет се въвежда в обучението на девическата гръцка гимназия във Варна от началото на 90-те години на XX в. Съобразно приетото от училищните настоятели на гръцките училища „*Разписание на занятията в I девическа гимназия, които ще се преподават през зимното полугодие на уч. 1881/1882 г.*“ обучението по ръчен труд се провежда само следобед, а първи и втори гимназиален клас този учебен предмет се преподава от учителките от гръцки произход София Нерри и Смарагда Зиси (пак там, с.102).

В края на XIX в. във Варна е учредено благотворително дружеството на гръцките госпожи филантропи за подпомагане на ученици от гръцки произход, чиито родители имат ниски доходи. Според чл.1 от неговия правилник, озаглавен *Κανονισμός της Φιλοπτώχου Ενώσεως Κυριών εν Βάρνη* („Правилник на благотворителното дружество на госпожите филантропи във Варна“) членовете му имат за цел да подпомагат ученички от гръцката общност, чрез различни форми на социално подпомагане, една от които е

включването им в безплатни занимания за усвояване на различни социални умения - шиене и бродирание. По този начин подрастващите момичета се подпомагат в усвояването на определени практически умения за реалния живот. В изпълнение на разпоредбите на чл.16 от „правилника“ се изисква веднъж месечно тези занимания в девическите гръцки училища да се посещават от председателката на дружеството, която съвместно с училищните ръководства упражнява контрол при осъществяването на тази дейност (пак там, с.357-358).

Широкият размах на занаятчийското производство във Варна води до необходимостта от усвояването на по-съвременни знания и производствени умения от подрастващите, които да ги прилагат в ежедневието. В началните години на ХХ в. гръцката религиозна община създава условия за откриване на такъв тип професионални училища, в които учениците усвояват определен занаят. По нейна инициатива на 1.IX.1901 г. във Варна за първи път се открива двукласно занаятчийско гръцко училище (Михалев 2017, с.211).

ИЗВОДИ

От краткият исторически преглед, свързан с първоначалното въвеждане на технологичното обучение в образователните институции (български и гръцки) в град Варна през ХІХ в. може да се направят следните **изводи:**

✓ Първите стъпки за въвеждане на технологичното обучение в българските девически първоначални училища във Варна през посочения период е свързано с изучаването на учебния предмет „Ръкоделие“, който е структуриран в два раздела - шиене и бродерия. Неговото изучаване в

девическите класове води до усвояването на различни социални и практически умения от подрастващите момичета.

✓ Задължителното изучаване на определени ръчни дейности свързани с ръкоделие и шивачество в гръцките първоначални и класни училища намира широк отзвук не само чрез училищното обучение, но и чрез подкрепата на местни благотворителни гръцки организации, които съвместно с училищните ръководства създават добри условия за разширяване обсега на практическите познания на учениците от гръцки произход, които да прилагат в реалния живот.

✓ Обучението на девойките от българската Държавна девическа гимназия „Мария-Луиза“ във Варна през този период е свързано с усвояване на по-широк периметър от знания, свързани с ръчната и домакинска работа, както и с придобиване на умения за различни по характер стопански дейности. Изучаваното от тях учебно съдържание по учебния предмет „Стопанство“ може да се реализира в практически план, тъй като е съобразено с възрастовите психо-физиологични особености.

ЛИТЕРАТУРА

1. В-к „Турция“ 1866, №17.
2. **Въчева, С.** Общественото предучилищно възпитание в град Варна до 9.IX.1944 г. В: „Хуманизъм и прагматизъм в образованието на ХХІ в. С., 2007, с.46
3. **Генчева, М.** Технологичното обучение в системата на общообразователната подготовка. Варна, 2003.
4. Годишник на Варненската държавна девическа гимназия Мария-Луиза, 1897-1912.

5. **Доросиев, Л.** Материали за изучаване на учебното дело в България. С.,1925. с.125.
6. Επετηρίς του εν Βάρνη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Βάρνη, 1873-1874.
7. Κανονισμός της Φιλοπτώχου Ενώσεως Κυριών εν Βάρνη. Βάρνη, 1902.
8. **Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη,** Ελληνική εκπαίδευση στη Βουλγαρία (1800-1914). Η ιστορία, οι δομές και ο ρόλος της. Θεσσαλονίκη. 1997, σ.76.
9. **Μιχαλέв, В.** Гръцки образователни институции в селища по Северното Черноморие през втората половина на XIX в. до 20-те години на XX в. Варна, УИ „Черноризец Храбър“, 2017, с.394. ISBN 978-954-715-659-3. с.265, 267-268.
10. **Μιχαλέв, В.** Гръцките образователни институции в град Варна през XVII - XIX в. В: Понятия, ценности, промени. Историята: време и реалности. Министерство на образованието, младежта и науката, Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“, Департамент за информация и повишаване на квалификацията на учителите. Варна. ISBN 978-954-400-450-7. 2011, Т.7, с.99, 102.
11. **Μιχαλέв, В.** Етапи в развитието на българското училище в град Варна през Възраждането. В: Образование и квалификация на педагогическите кадри. Приложно - практични аспекти. ШУ „Еп. Константин Преславски“, 2008. с.240-279. ISBN 978-954 - 577-519-2, с.265, 267-268.
12. **Μιχαλέв, В.** Обществени гръцки забавачници в селищата по Българското Черноморие през XIX в. до началото на XX в. В: Сб. „Осма научно-практическа конференция по предучилищно образование „Водим бъдещето за ръка“. Министерство на образованието и науката. Регионален инспекторат по образованието - Плевен. Издателство „Медиатех“. 2015, с.152-155. ISBN 978-619-207-016-8, с.153.

13. **Славейков, П.** Из записките на Петка Р. Славейкова. Варна, 24 марта 1868. В: Пътища и пътешественици XIV-XIX в. Подбор и редактор С. Гюрова. С., 1982, с.201-204.
14. **Тонев, В.** Българското Черноморие през Възраждането. С., Академично издателство „Проф. М.Дринов”. 1995.
15. **Церов, И.** Спомени и бележки на И. П. Церов. Печатница „Войников“. Варна. 1935.